

Orhonlu Cengiz, *On İki Ada'da Türk eserleri ve Türk nüfusu*, dans TK, II/24,
1964, pp. 29-34.

150030 — Oniki ada

779

Koylu, Zafer.

Ege adaları / Zafer Koylu. — Eskişehir : Anadolu Üniversitesi, 1991.
IV, 159 y.

Tez (yüksek lisans) — Anadolu Üniversitesi, 1991.

Yer no: TEZ YUK .K633

20 ARALIK 2000

27 ARALIK 2004

2314 HAYTA, Necdet. The question of the Aegean Islands
and their loss by Turkey. *The great Ottoman-Turkish*
civilisation. Vol. 1: *Politics*. Editor-in-chief Kemal
Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye. 2000. pp.709-717

Hayta

A 102

150030 - On iki ada

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi

Sayı: 3 (2000) s.93-102.

OSMANLI GAYRİ MÜSLİMLERİNİN ASKERALMA KANUNU'NA
TEPKİLERİ VE EGE ADALARI (1909-1912)

Ufuk GÜLSOY¹

ÖZET

Osmanlı Devleti, yüzyıllar boyunca zorunlu askerlik hizmetinden muâf tuttuğu gayri müslim vatandaşlarını, Ağustos 1909'da kabul edilen "Askeralma Kanunu" gereği, muvazzaf asker olarak orduya almaya başlamıştır. Ancak, eskiden beri süregelen bütün muâfiyet ve ayrıcalıkları kaldıran bu yeni askerlik kanununun uygulanması hiç de kolay olmamış; ülkenin birçok yerinde sosyal problemler yaşanmıştır. Kanun, başta Hıristiyan cemaat liderleri olmak üzere, Osmanlı gayri müslimlerinin önemli bir kesimi tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Çok sayıda gayri müslim asker aday, Osmanlı ordusunda asker olmamak için ya ülke dışına çıkmış, ya da uzak vilayetlere kaçarak izlerini kaybettirmiştir. Osmanlı hakimiyetindeki Ege adalarında, özellikle İspod adalar topluluğunda, askerlik kanunu aleyhinde toplumsal gösteriler yapılmış ve karar protesto edilmiştir. Gösterilen yoğun tepkiler yüzünden devlet, adaların çoğundan Osmanlı ordusuna asker sevk edememiştir.

Anahtar Kelimeler

Askeralma kanunu, Bedel-i askerî, İspod adaları, Ege adaları, Gayri müslimler, Hıristiyanlar Kadın nümayişleri, Zorunlu askerlik

Gayri müslim tebaasını, yüzyıllar boyunca, önceleri cizye, 1855'den sonra ise "Bedel-i askerî"² vergisi karşılığında zorunlu askerlik hizmetinden muâf tutan Osmanlı Devleti, 7 Ağustos 1909 tarihinde kabul edilen bir kanunla, askerlikle ilgili bütün muâfiyet ve ayrıcalıkları kaldırarak, Müslümanlar gibi Hıristiyan ve Yahudi Osmanlı vatandaşlarının da orduya alınmasına karar verdi. 11 Ağustos'da devletin resmi gazetesi Takvim-i Vekayi'de de yayımlanan bu önemli kanun, sadece gayri müslim-

¹ Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

² Bedel-i askerî vergisi ve özellikleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. Ufuk Gülsoy, *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni*, Simurg Yay., İstanbul 2000.

İkinci Bölümde, Divriği'nin idarî yapıdaki yeri üzerinde durulduğu gibi, şehirde görev yapan mütesellim, dizdar, yeniçeri serdari, kadt, müftü, imam, şehir kethüdası, ayan vs. vazifeliler tek tek ele alınarak atama ve azılleri, halkla müna-sebetleri, varsa suistimalleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde başta nüfus olmak üzere, Divriği'de aile yapısına temas edilerek, aile mekanı, ev, ev eşyaları, ailenin teşekkül ve dağılımı ile eş ve çocuk sayıları tesbit edilmiştir. Ayrıca yine sosyal yapının içinde idareci-halk mü-nasebetleri ile bölgedeki asayiş üzerinde durulurken, şehirde tesis edilen vakıflar da genel hatları ile incelenmiştir.

Dördüncü bölümümüzü oluşturan iktisâdî yapıda ise önce şehirde bulunan esnâf grupları, esnâf temsilcileri, zimmi ve müslüman esnâfın dağılımı ve gelir durumları incelenmiştir. Yine bu bölümde Divriği'nin ticaret, tarım, hayvancılık potansiyeli ile sair gelir kaynakları ele alınarak şehrin iktisâdî durumu tahlil edilmiştir.

Netice olarak parlak bir maziye sahip, merkezden oldukça uzak sancak merkezi olan bir Osmanlı şehrinin vesikalarnın müsaadesi nisbetinde fiziki, idarî, sosyal ve iktisadi durumu ortaya konmuştur.

Gürbüz, Adnan: "Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı", Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Kafalı), VIII+307 s.

Amasya, bölgede hâkimiyetin Türkler tarafından ele geçirilmesinden sonra kurulan "Dânişmendîye Vilâyeti'nin; daha sonra da Osmanlılar devrinde "Rûm Eyâleti'nin, "paşa sancağı" adı verilen merkezi olmuştur. XVI. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlıların doğu sınırlarında stratejik bir merkez olarak önemi bulunan Amasya Sancağı, Osmanlı hânedanına mensup şehzadelerin idarî tecrübe kazanmak maksadıyla gönderildikleri "şehzade sancağı" addedilmiştir.

1520 ve 1576 tahrirlerinin esas alınarak sancağın sınırlarını, doğuda Tokad, batıda Çorum ve Kangırı, kuzeyde Canik ve güneyde Bozok ile Tokad sancakları çevrelemektedir. Bugünkü sınırlarla ifade edilmek istenirse, Karadeniz intikâl ikliminin geri bölgesi sayılan Orta Karadeniz bölgesinin güney kısmında yer alan sancak, mülki-idari bakımından ise, Amasya İli'nin bugünkü sınırlarına ilaveten kuzeyde Ladik ve Simre-i Ladik (Havza), kuzeybatıda Vezirköprü kazaları ile Çorum Osmanlı kazasının kuzeydoğusunda bulunan köy yerleşmeleri, batıda Çorum Mecitözü kazasının kuzeydoğusunda kalan köy yerleşmeleri ve yine Çorum Ortaköy kazasının merkezi ve batısında kalan köy yerleşmelerinden müteşekkildir. Sadece, bugünkü il sınırlarının doğu kısmını teşkil eden Taşova kazası tamamen sancak sınırları haricinde kalmıştır.

XV. ve XVI. yüzyıl Anadolu'sunda özellikle bir yer tutan Amasya sancağı'nda kırık alan üzerindeki yoğun Türkmen kütelerinin yerleştirilmesi ve buna bağlı olarak bu alanın nüfus durumu ile ziraat organizasyon içindeki yeri ve üre-timi ön plana çıkmıştır. Bölgenin ayrıcalıklı toprak sistemi olan "malikâne-divânî" sistemi içerisinde gerçekleştirilen üretim ve bu üretimden elde edilen vergi gelirleri dağılımının sosyal yapıyı derinden etkilediği görülmektedir. Sancak dahilinde, üretimden elde edilen "öşr"ün beşte biri "divânî" hisse adı altında

tarımlı sipahi dolayısıyla devlet tarafından alınırken; beşte birlik diğer öşr miktarı da "malikâne" hissesi adı altında daha çok mahallî bey ve ileri gelen ailelerin tasarrufunda bulunmaktadır. Bu kesimin elindeki malikâne hisselerin de çoğunlukla, yeni kurulmuş olan veya önceden mevcut bulunan sosyal gayeli eserlere gelir temin etmesi için vakfa dönüştürüldükleri görülmektedir.

Sosyal gayeli vakıf eserlerin büyük bir kısmının şehirlerde tesis edildiği, dolayısıyla şehirlerin teşekkülünde vakıfların büyük rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. Şehirlerdeki vakıf eserler ile şehir nüfusu ve şehirdeki üretim-vergi gelirlerinin ortaya konulması suretiyle şehir-kırık alan yapılarının mukayesesi yapılmıştır.

XVI. yüzyıl Amasya Sancağı'nda şehir ve kırık alandaki ziraat üretim ve nüfusun ortaya çıkarılmasında başvurulması mümkün olan tek kaynak "tahrir defterleri"dir.

Tahrir defterlerindeki kayıtlardan hareketle 1520 ile 1576 yılları arasında, Amasya Sancağı'nda ziraat üretim yaklaşık olarak %60 oranında artış gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bölgenin ayrıcalıklı toprak sistemi olan "malikâne-divânî" sistemi içerisinde, bu ürünlerden elde edilen vergi gelirlerinde de bu artış olduğu görülmektedir. III. Murad devrine ait nüfus verileri hesaba katıldığında Amasya Sancağı'nda XVI. yüzyıl başlarında görülen büyümenin 1580'li yıllara kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Elli yıllık süre içerisinde sancağın nüfusu yaklaşık olarak %90 oranında bir artış göstermiştir. Nüfusun dağılımı ise, 1520 yılında kırık alanda yaşayanların oranı %81 iken; 1576 yılında %84 civarında-dır. 1520'den 1576 yılına kırık alanda yaşayanların oranında %94'lük bir artış olduğu görülmektedir.

Hayta, Necdet: "Ege Adaları Sorunu (1911-1923)", Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Şerafettin Turan), vi+143 s.

Araştırmamız altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Ege Adaları'nın Türk egemenliğine alınmaları ve bundan sonraki durumları incelenmiştir.

İkinci bölümde, İtalya'nın, Trablusgarp Savaşında başarısız olması üzerine, savaş Osmanlı Devleti'nin başka yerlerine yayarak, Trablusgarp ve Bingazi'nin kendisine terk edilmesini sağlamaya çalışması; bu amaçla Rodos ile 12 Ada'yı işgal edilmesi anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde, Balkan Savaşı'ndan önce Osmanlı ve Yunan donanmalarının durumu hakkında bilgi verilmiş, Yunanistan'ın diğer Ege Adaları'nı işgali üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde, Ön-barış Andlaşmasına kadarki gelişmeler ile andlaşmanın imzalanmasından sonraki Osmanlı-Yunan görüşmeleri ve bu andlaşma uyarınca büyük devletlerin Gökçeada, Bozcaada dışındaki Kuzey Ege Adaları'nı Yunanistan'a bırakması incelenmiştir.

Beşinci bölümde, büyük devletlerin kararlarını bildirmelerinden sonra Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında ve Yunanistan ile İtalya arasındaki görüş-

Mehmetcik'in Sakarya

Destanı

ve

Çankırı'lı Ahmet Tal'at Bey

12 AGUSTOS 2001

Fevziye Abdullah TANSEL

Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nın 1981 Mayıs'ında yayımlanan 5'inci sayısında *Edebiyatımızda Ordumuza Resmen Dağıtılan Eserler ve Mehmedcik'in Sakarya Destanı* başlıklı incelememiz başlıca üç bölümü içine almakta idi. Bunda, askerlerimize ma'nevî kuvvet aşlamak için ordularımıza resmen dağıtılan eserlerden Mehmed Emin Yurdakul'un 20 Aralık, 1913'de tamamlayıp, 1914'de neşredilen *Ey Türk Uyan* adlı manzûm eseri ile; İstiklâl Savaşımıza katılmak üzere 20 Ekim, 1920'de İstanbul'dan ayrılıp Kastamonu'ya giden Mehmed Âkif Ersoy'un, Kasım ve Aralık'ta Nasrullah Camii'nde, bu ilimzin başka çevrelerinde verdiği va'zlardan bahsetmiştik. İncelememizin esasını, *Ey Türk Uyan* ile sözünü ettiğimiz va'zlarla ilgili kısaca bilgi verdiğimiz böyle bir girişten sonra üzerinde durduğumuz *Mehmedcik'in Sakarya Destanı* teşkil etmekte idi.

Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nı okuyanlar, tam metnini verdiğimiz, kırk dördlüğü içine alan o güzel *destan*'ı hatırlayacaklardır; *Meh-*

medcik'n Sakarya Destanı'nın, "Bolu'da çıkan *Dertli* gazetesinin 82 numara ve 13 Eylül, 1337 tarihli nüshasıyla ilâve olarak çıkmış, orduya dağıtılmış ve Garb Cephesi Kumandanlığı'nın iş'arı üzerine' tekrar birkaç bin nüsha tab'edilerek orduya gönderilmiş,, olduğundan, bahsetmiş, 23 Ağustos, 1921 (1337)'de başlayan Sakarya Savaşı bu yılın 13 Eylül'ünde sona erdiğine göre, *destan*'ın sıcağı-sıcağına, o zafer gününde neşrediliverdiğini yazmıştık.

O incelememizin neşrinden bir süre sonra, şahsen tanışmadığımız, kendilerini *Kaynak Başında* adlı şiirlerini içine alan, kütüphânemde de bulunan eseriyle tanıdığım Tahsin Nâhid Uygur Beyefendi bana telefon ettiler¹; Çankırlı Tal'at Bey'in yakın arkadaşı olduklarını, *Meh-*

1 Bursa, 1935, İlbaylık Basımevi, 80 s. T.N. Uygur'un basılmış üç eseri daha vardır: *Gazi için—Öz Duygular*, Kastamonu, 1930, Vilâyet Matbaası, 100 s. Çankırı Halk Edebiyatı, Birinci Kitap, Türküler, Mâniler, Ninniler, Kastamonu, 1932, Vilâyet Matbaası, 176 s. *Geçmişte Bir Türkçeci—Bâtıkçı Ali Rizâ*, Bursa Halkevi Dî-

medcik'in Sakarya Destanı'nın onun tarafından yazıldığını, dolayısıyla Sühâ Zâhir mahlasının ona âit olduğunu, sözünü ettiğimiz fakat görmediğimiz *Dertli* gazetesini basımında şiirin *Mehmedcik'in Sakarya Destanı*, değil *Zafer Destanı* başlığıyla basıldığını, kendilerinde bulunan bu ilâve nüshayı Kültür Bakanlığı—Millî Folklor Araştırma Dairesi'ne hediye etmiş bulduklarını haber verdiler.

Tahsin Nâhid Uygur Beyefendi'nin verdikleri bu bilgi, bizim için iki bakımdan çok sevindirici oldu: (1) *Destan*'ın ilk basımındaki adının *Zafer Destanı* olduğunu, *Dertli* gazetesine ilâve, fakat arayıp da göre-

Tarih-Edebiyat Kolu Neşriyatı'ndan, Bursa, 1936, Yeni Basımevi, 32 s. Bir önceki eserinin arka kapağında, basılacak üç eserinin adı verilmiştir: *Çankırı Halk Edebiyatı*, İkinci Kitap; *Kastamonu Şairleri* (C.1-1); *Kastamonu Halk Edebiyatı*. Ne yazık ki bu eserlerinden hiçbirini henüz yayımlanmış değildir.

Çankırı'da, 25 Nisan, 1899'da doğan, İlk Orta öğrenimini Çankırı'da tamamladıktan sonra 1916'da İstanbul'a gelen T.N. Uygur, Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi'nden 1920'de Veteriner Hekimliği diplomasını almıştır. 1920'de Millî Mücadele'ye katılmış, 1954'de Çankırı'dan Millet Vekili seçilinceye kadar, meslekiyle ilgili muhtelif vazifelerde bulunmuştur. Hayat çizgisi, yazılarının hangi dergi ve gazetelerde bulunduğu hakkında bk., Muzaffer Bekman, *Veteriner Mesleğinde Fikir ve San'at Adamları*, İst., 1961, Hüsnütabiat Matbaası, s. 68-77. Aziz Demircioğlu, *100 Yıllık Kastamonu Basımında Kim Kimdir* (1872—1972), Kastamonu, 1980, Doğrusöz Matbaası, s. 59-60. T.N. Uygur'a, Sühâ Zâhir mahlası hakkında verdikleri bilgi, Kastamonu'da basılan bazı kaynak eserleri, kendi neşriyatlarını hediyeleyi dolayısıyla teşekkür borcumuzu dâimâ hatırlayacağız.

mediğimiz o nüshasının nerede bulunabileceğini öğrendik. (2) O incelememizde, "Zamânımızdan altmış yıl kadar öncesine âit olduğu hâlde, askerlerimiz için yazılıp onlara dağıtılması dolayısıyla dili çok sâde olan *Mehmedcik'in Sakarya Destanı'nın* bir halk şairimiz değil, okuyazar sınıftan, bu sâhada epeyi tecrübeli biri tarafından yazıldığı, Sühâ Zâhir'in şairin adı değil, mahlası olduğu düşüncesindeyiz,, demıştik. Tahsin Nâhid Beyefendi'nin verdikleri bilgi bu fikrimizde yanılmadığımızı anlattığı gibi, kime âit olduğunu tesbit edemediğimiz Sühâ Zâhir takma adının Çankırlı Ahmed Tal'at tarafından kullanıldığını da öğrenmiş olduk.

Edebiyatımızda *Ordumuza Resmen Dağıtılan Eserler ve Mehmedcik'in Sakarya Destanı* adlı incelememizde, Sühâ Zâhir imzâsının kime âit olduğunu bilemediğimiz için, o güzel *destan*'ın şairi hakkında bilgi verememiştik. Bu yazımızda, o eksikliği az-çok tamamlayabilmek için, Çankırlı Tal'at Bey'in hayatı ve eserleriyle ilgili kısaca bilgi vermeğe çalışacağız:

Ahmed Tal'at Onay, Çankırı'nın eski bir âilesinden olan Sarac Hacı-oğulları'ndan Hâfız Nu'man Efendi'nin oğludur; 1885'de burada dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini babasından görmüş, *Kur'an*'ı ezberlemiş, Kastamonu, Ankara İ'dâdisi'nden sonra, Dârü'l-Funûn Edebiyat Şu'besi'ne devâmla, buradan 1910'da diploma almıştır. Bu tarihten başlayarak Kastamonu, Erkek Lisesi'nde, İzmir Kız Muallim Mektebi ile Hilâl Kız Lisesi'nde Edebiyat ve Felsefe dersleri vermiş, 1920'de Zon-

Tarih ve Edebiyat Mecmuası, yıl: 17/sayı: 9, 1 Eylül 1981
s. 10-15.
D.1053

On İki Ada

Ege Denizi'ndeki Adaları Nasıl Kaybettik?

Yazan : İHSAN ILGAR

ANADOLU'NUN giriş kapıları diyebileceği-
miz bölgedeki Sakız, Midilli, Sisam sa-
vunma bakımından önem taşıyordu. Osmanlı
imparatorluğunun denizlerde hâkim olduğu
müddetçe buralarda bir kıpırdanma olma-
mıştı. Avrupa'dan sızan milliyetçilik duygu-
ları Türkiye'nin zayıflamasıyla beraber bura-
larda da Rumlar'ı harekete geçirmiş, Yuna-
nistan'a katılma fikrini yaygın bir duruma
getirmişti.

Diğer taraftan İtalyanlar On İki Ada'ya göz
dikmişti. 22 nisan 1912'de İstanköy'ün batı-
sındaki Stampal adasına asker çıkardılar. Bu-
nun üzerine Avrupalı büyük devletlere nota
vererek saldırının haksız ve sebepsiz yapıldı-
ğını, devletler hukukuna aykırı saldırılarla
bir yurt parçasının verilmesinin dünya barışı
yönünden doğru olamayacağı; Türkiye'nin
buralardaki egemenlik hakkının tanınması-
nın şart olduğu; İtalya'nın savaştan ve bura-
ları kendi ülkesine katmaktan vazgeçmesi;
harekâta soktuğu kuvvetlerini süratle geri
çekmesini istedik. Haklı durumumuzdan ür-
ken İtalya, Rusya'ya da baş vurarak onun Bo-
ğazlar hakkındaki isteklerini kabul edeceği-
ni, buna karşılık kendisini desteklemesi ta-
lebinde bulundu. Rusya'nın harekâti genişlet-
mesini tavsiyesi üzerine Türkiye'ye daha güç-

lü baskı yapmak amacıyla Rodos ve On İki
Ada'yı ele geçirmeye karar verdiler. Böylece
Trabulus ve Bingazi'ye yapılacak deniz yardı-
mını da önlemiş olacaktı. İtalyanlar 5 ma-
yıda general Amaglio kumandasındaki kuv-
vetlerini Rodos'a sürdüler. Rodos'ta çok kü-
çük bir Türk savaş birliği vardı. Bu birlik,
donanmanın kuvvetli ateşi karşısında gerile-
re çekilerek direnmeye devam etti. Rumlar
işin kötüye vardığını görerek Russos adlı bir
Rum'un başkanlığında toplanarak hazırladık-
ları muhtırayı Avrupa dışişleri bakanlarına
gönderdiler. Osmanlı idaresinden memnundu-
lar. Yine Osmanlı idaresinde kalmak istiyor-
lar, ancak Sisam'daki gibi bir özelliğin kend-
leri için de yapılmasını istiyorlardı. Onlarca,
Osmanlı idaresinden kopup, Yunanistan'a ka-
vuşma, Enosis'in yapılabilmesi için bu en bü-
yük adımdı. İtalya gibi yeni sömürgeciliğe
başlamış bir devletin idaresine girmek hiç de
çıkarcı bir yol değildi.

4 temmuzda On İki Adalılar kongresi top-
lanarak Yunanistan'la birleşme kararı aldılar
ve bunu dünya basınına ve devlet başkent-
lerine bildirdiler. Atina'dan gelen Etniki Etti-
riyacılardan bu çalışmada büyük payı vardı.

Fransa, İtalyanların On İki Ada'daki hare-
ketlerini iyi karşılamadı. İtalyanların bura-

yı bir köprü başı yaparak Antalya ve Çukur-
ova'ya sığramasından, Suriye ve Lübnan'a el
atmasından çekiniyorlardı. Çünkü gizli anlaş-
malarında buraları Fransızlar'a düşmüş, on-
ların işgal planına girmişti.

Uşi'de yapılan andlaşmada: «Bu andlaşma-
nın yapılmasından sonra Osmanlı Hükümeti
Trabulusgarb'ı ve Bingazi'yi, İtalyanlar da
Ege Denizi'ndeki adalardan kuvvetlerini, mül-
kî idarî memurlarını çekeceklerdir» denil-
mekteydi. Osmanlı hükümetinin bu kötü duru-
munu savaşın başından beri takib eden Bal-
kan devletleri aralarındaki anlaşmazlıkları gi-
dermesini bilmiş, Rumeli'deki vilayetlerimi-
zi ele geçirmek suretiyle genişlemeye karar
vermişlerdi.

Yunan donanması Averof zırhlısının katıl-
masıyla Türk donanmasından üstün bir ateş
gücüne ulaşmıştı. Bundan faydalanarak Ege
denizindeki adalara el atmayı kararlaştırmış
bulunuyorlardı. On İki Ada'nın İtalyanlar'da
oluşu, Yunanlıların bu adalara asker çıkar-
masını önledi ise de İtalyanlar: «Adaları al-
mayı hiçbir zaman düşünmüyoruz, eğer Yu-
nanistan'la yapılacak barış andlaşması ele ge-
çirdiği adaları onlara bırakacaksa İtalya bu
kararı kendine örnek alacaktır» diyerek Uşi'
de vermiş oldukları sözü bozmakta gecikmedi.

LONDRA'DAKİ KONFERANS

Avrupalı büyükler ise Adalar'ın Yunanlı-
lar'a verilmesinde kararlıydılar. 1913 Londra
Konferansında, Balkan savaşındaki yenilgi
karşısında Bâbiâli, adalar hakkındaki kararı
Avrupalı büyüklerin vermesini kabûl etmişti.

Londra'da yapılan büyük elçiler katındaki
konferansta Bozcaada, Gökçeada (İmroz),
Meis adaları bize bırakılıyor, diğerleri Yuna-
nistan'ın oluyordu. Bu kararda İtalya'nın iş-
galinde bulunanlardan söz edilmemişti. 14 şub-
at 1914'de Tıtoni - Venizelos anlaşmasıyla
İtalya, Rodos'tan başka On İki Ada'yı Yuna-
nistan'a veriyor ve Rodos adası da buradaki
Rumlar'a Sisam'daki gibi bir muhtariyet ver-
mek suretiyle İtalyanlar'da kalıyordu.

İtalya'nın Akdeniz'deki bu yayılışı, Fransa
kadar İngiltere'nin de işine gelmiyordu. Fakat
Rusya, Boğazlar'da kendini serbest bırakma-
yı vaad eden İtalyanlar'ı açıktan açığa destek-
lemekteydi. İngiltere Kıbrıs - Malta - Cebelita-
rık hattı ile Akdeniz'i daima kontrol ve hâ-
kimiyetinde bulundurmak iddiasındaydı. Ro-

dos'a yerleşen İtalyanlar, Yunanistan'ın Ada-
lar'daki gelişmesi karşısında On İki Ada'yı
bırakmıyarak Tıtoni - Venizelos anlaşmasını
bozdular.

LİMNİ ADASI

18 ekim 1912'de Amiral Kordriotis kuman-
dasındaki Averof zırhlısı ve üç yeni zırhlı, iki
muhrip Limni adasını ele geçirmek ve Çanak-
kal'a Boğazını Türk donanmasının çıkışına
karşı tıkamak amacıyla Mondros karşısına
geldiler.

21 ekimde Veretti iskelesine iki piyade ta-
buru ile Averof'tan iki 7,5'lik top çıkarıldı. Bi-
zimin ise adada üç subayla otuz kadar erden
kurulu bir kuvvetimiz vardı. Ordu Balkan-
lar'da yenilmişti. Donanmamız, Trakya'daki
kara harekâtını denizden desteklemekteydi.
Bu bir takımlik birlik kısa bir çatışmadan
sonra Leva sırtlarına çekilmek zorunda kal-
dı. Yunanlılar akşama doğru buraya Mondo-
ros'a 250, Plaka'ya 250 erlik bir kuvvet çı-
kardılar. Leva sırtlarına çekilen küçük Türk
birliği her tarafından kuşatıldı. Buna rağmen
Yunanlılar'la savaşı bırakmıyarak bir
hayli zayıf verdi. Askerlerinin yarısından
fazlası şehit oldu, yaralı olanlar da düşma-
nın eline esir düştü.

22 ekimde Kastro kasabasını savunan kü-
çük Türk birliği saatlerce çarpışarak teslim
olmadılar. Mermileri bitince süngü ile şehit
edildiler. Rumlar, memurları ve ileri gelen
Türkleri tutuklayarak türlü işkenceler altın-
da Atina'ya gönderdiler.

31 ekimde donanma İmroz'a geldiği zaman
bu adanın boşalmış olduğunu gördü. Aynı
gün Taşoz'a 400 kişilik bir kuvvet çıkarılarak
ada ele geçirildi. 1 kasımda Semendirek, 4
kasımda da Sakız'ın kuzey batısındaki Psara
adasını, 7 kasımda Bozcaada'yı, 17 kasımda
Sisam'ın batısında Nikarya adasını memurlar-
ının çekilmiş ve birliklerin alınmış olduğunu
görerek adalara el koydular.

MİDİLLİ ADASI

Amiral Kondriotis'in donanması 21 kasım-
da 15 subay, 1019 kişilik bir kuvvetle Midil-
li adası önünde yer aldı.

Averof'un Anadolu'yla olan muhabere kab-
losunu kesmesine rağmen, liman reisi daha
atık davranarak durumu hükümete bildirmiş-
ti. Midilli, vali ve komutanı daha önce adanın

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA EGE ADALARI SORUNU

Yrd. Doç. Dr. NECDET HAYTA *

Ege Adaları sorunu, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren devletlerarası siyasî platformda sıkça gündeme gelen sorunlardan biridir. Bu yüzyılda ilk defa Nisan-Mayıs 1912'de İtalya ile Osmanlı Devleti arasındaki Trablusgarp Savaşı sırasında Rodos ve 12 Ada'nın İtalyanlar tarafından işgaliyle gündeme gelen bu problem daha sonra Balkan Savaşları sırasında Ekim-Kasım 1912'de diğer Ege Adaları'nın Yunanistan tarafından işgal edilmesi üzerine yeniden gündeme gelmiştir. Daha sonraki yıllarda bu bölgeyle ilgilenen devletler arasında da anlaşmazlık konusu olan Ege Adaları sorunu, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile belli bir çözüme kavuşmuştur. Bu antlaşmanın 15. maddesi Rodos ve 12 Ada ile Meis'i İtalya'ya bırakırken, 12. maddesi de Gökçeada ve Bozcaada dışında kalan Ege Adaları'nı askerden arındırılmak şartıyla Yunanistan'a bırakmaktadır.¹ İleriki yıllarda Meis'e tâbi adacıklar konusunda Türkiye ile İtalya arasında tekrar gündeme gelen bu sorun, 4 Ocak 1932'de Dr. Tevfik Rüştü Bey ile İtalyan elçisi Pompeo Aloisi arasında Ankara'da imzalanan anlaşmayla çözüme kavuşturuldu. Buna göre; Bodrum Körfezi'ndeki Kara Ada Türk hakimiyetinde kalıyor, Meis'e tâbi 30 adacıktan 19'u Türkiye'ye, 11'i de İtalya'ya veriliyordu.²

Bu konu Türkiye ile İtalya arasında dostça halledilmişken bir süre sonra İtalya'nın Orta ve Yakın Doğu'ya yayılma emellerinin ortaya çıkması, özellikle Mussolini'nin 19 Mart 1934 tarihli konuşmasında İtalya'nın tarihî emellerinin Asya ve Afrika'da olduğunu söylemesi, bu dostluğun yerini gerginliğe bırakmasına sebep olmuştur. 1936 yılında da Mussolini İtalyası'nın Türk sahillerine yakın adaları, özellikle de Leros adasını tahkim etmesi bu gerginliği iyice arttırmıştır. Bu gerginlik 2 Ocak 1937'de İngiltere ile İtalya arasında imzalanan anlaşma gereği İtalya'nın Akdeniz'deki sta-

* G. Ü. Eğit. Fak. Tarih Eğit. Böl., Öğretim Üyesi.

¹ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C. I, Ankara 1989, s. 89-90.

² Bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", *Belleken*, XXIX/113 (1965), s. 114-116.

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ,

cilt: XII / sayı: 36, Kasım 1996, s. 817-847.

D.229

02 ARALIK 1998

OTAM (Ank. Üniv. Osmanlı Tarih Araş-
tırma ve Uygulama Merkezi)

Sayı: 2 (OCAK-1991) Ankara, s. 201-216.

Dergi / Kitap
Kütüphanesinde Mevcuttur

- Rodos
- Oniki Ada
- İtalya

12 OCAK 1993

RODOS VE ONİKİ ADA'NIN İTALYANLARCA İŞGALI

Dr. İsmail KURTCEPHE*

GİRİŞ

Ulusal birliğini sağlayıp yeni bir güç olarak ortaya çıkan İtalya, diğer Avrupa devletleri gibi sömürgecilik politikasını benimsemiştir.

Sömürgecilik yarışında geç kaldıklarının farkında olan İtalyanlar, kolayca ulaşabilecekleri Kuzey Afrika'ya yöneldiler. İtalyan emperyalizmi kendisine ilk sömürge alanı olarak Tunus'u seçti. Roma İmparatorluğu'nun eski bir eyaleti olan Tunus, coğrafi bakımdan İtalya'ya yakınlığı yanında sürekli artmakta olan İtalyan nüfusunun yerleşmesi için de uygun bir bölge idi. Tunus'a İtalyan hükümetleri tarafından teşvik edilen yoğun bir göç başladı. Viyana kongresi sırasında Tunus'ta 2000 Fransız'a karşılık 10.000 İtalyan yaşıyordu¹. Ne var ki, Tunus'a göz diken yalnızca İtalya değildi; 1830'da Cezayir'e yerleşen Fransızlar yıllardır Tunus ile ilgileniyordu. 1881'de Fransa'nın Tunus'u işgalinden sonra İtalya, Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprakları olan Trablusgarb ve Bingazi'yi müstakbel sömürgeleri olarak görmeye başlamıştır.

İtalya, Trablusgarb ve Bingazi'yi işgal etmek için hemen harekete geçemedi; hazırlık devresi yaklaşık otuz yıl sürdü. Bu süre zarfında İtalyan emperyalizminin öncü kuvvetleri Trablusgarb ve Bingazi'ye yerleştiler; Banco Di Roma sürdürdüğü faaliyetlerle ülkenin iktisadi hayatına egemen olurken İtalyan okulları ve misyonerleri de işgale zemin hazırlamaya çalıştılar². Bu arada İtalyan diplomasisi de boş durmadı. Trablusgarb ve Bingazi'nin İtalyan nüfus alanı olduğunu gizli anlaşmalarla büyük devletlerin hepsine kabul ettirdi³.

* Kara Harp Okulu Öğretim Üyesi

¹ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C. VIII, Ankara 1983, s. 82.

² İsmail Kurtcephe, Türk-İtalyan ilişkileri (1911-1916), Basılmamış Doktora Tezi Konya 1990, s. 7 vd.

³ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C. I, Ks. I, s. 150-170. Ankara 1983 Giolitti'nin Hatıraları, Zaman 29 Temmuz-10 Eylül 1935

RODOS İLE 12 ADA'NIN İTALYANLAR TARAFINDAN İŞGALİ VE İŞGALDEN SONRA ADALARIN DURUMU (1912-1918)

Dr. Necdet HAYTA*

OTAM, sayı: 5 / 1994, Ankara, s. 131-144.

17 HAZİRAN 1996

Avrupa'nın büyük devletlerinin sömürge edinme çabalarının gerisinde kalmak istemeyen İtalya, gözünü Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki toprağı Trablusgarpa dikti. Bu amaçla önce diplomatik temaslara başladı. 1900'de Fransız Hükümeti İtalya'nın Trablusgarp konusundaki isteklerini kabul etti. 1902'de İngiltere, İtalya'nın oradaki faaliyetlerine itiraz etmeyeceğine söz verirken; Avusturya-Macaristan da İtalya'ya bu konuda serbestlik verilmesini kabul etti. 1909'daki Racconigi Andlaşması ile de İtalya'nın, Rusya'nın Boğazlardaki isteğini kabul etmesine karşılık, Rusya da O'nun Trablusgarp'taki isteklerini onayladı¹.

Fas'taki Fransız faaliyetleri (1905-1911) ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı (1908), İtalya'nın göz diktiğı Trablusgarp ve Bingazi'yi ele geçirmek için resmen harekete geçmesine neden oldu ki İtalyan basını da Fransa ve Avusturya'nın bu faaliyetlerine karşılık olarak Tarablusgarp'ta harekete geçilmesi yönünde yayınlarda bulunuyordu².

1911 Eylül'ünün ikinci haftasından itibaren askerî hazırlıkları iyice ortaya çıkan İtalya, 28 Eylül 1911 günü İstanbul'daki elçisi De Martino vasıtasıyla Sadrazam Hakkı Paşaya bir ultiatom vererek, işgal sırasında kendilerine mukavemet edilmemesi için mahallî makamlara emir verilmesini istemiş ve kabul edilmesi mümkün olmayan bu ultiatomun reddi üzerine Trablusgarp'a kuvvet sevk ederek Osmanlı Devletine karşı savaşa girmişti³.

*. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Bölümü.

1. M.S. Anderson, The Eastern Question 1774-1923, London, 1966, s.287.

2. Aynı yer; Athena Macris De Fabo, The Aegean Island Question and Greece: A Diplomatic History 1911-1914, Washington, 1981, s.12.

3. Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", Belleten, XXIX/113 (1965), s.85-86.

altmış günde tamamlandı. Açılışında büyük bir ziyafet verildi. Devrin büyük adamları, alimler, şairler çağırıldı. Yemekler yenildi. At koşuları yapıldı. Türlü eğlenceler birbirini izledi. Kürk-ler, ihсанlar verildi. Bu alayı görmek için toplanan halk arasında bile yayan koşular yapıldı. İbrahim Paşa bu koşuda kazananları sevindirdi. Ondan sonra Saad Abad Mesiresi dillere destan oldu. Devrin şairleri nice şarkılar yazdılar. Bu arada çapkın Nedim'in-ki-ler eşşizdi:

*Sürmeli gözlü, güzel yüzlü gazalan
anda
Zer kemerli, beli hançerli civanan
anda
Bahusus aradığım serv-i hıraman
anda
Nice akmaya gönül su gibi Saad
Abad'da*

mısraları Saad Abad'ı bütün renk ve kapsamı ile resimlemektedir. Sonra Boğaziçi'nde, Üsküdar'da, hatta Fenerbahçe'de nice nice kasırlar, mesireler, İstanbul'da ve Üsküdar'da güzel çeşmeler yapıldı.

TÜRK MATBAACILIĞINI BAŞLATTI

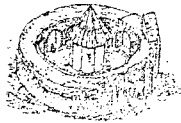
İbrahim Paşa'nın en kıymetli hizmetlerinden biri de matbaacılığı memleket-te kurmaya girişenleri büyük bir ilgi ile korumasıdır. Medrese tutuculuğunun en koyu devrinde birçok kimselerin çıkarına dokunmakla beraber böyle bir işi içtenlikle başarması onun ne kadar uyanık fikirli adam olduğuna delildir. 1133 H. yılında Yirmisekiz Çelebi denmekle tanınmış Mehmet Efendi

sefaretle Fransa'ya gitmiş, oğlu Sait Efendi'nin (ki sonradan Paşa olmuş-tur) Paris'te kitap basılması dikkatini çekmişti. Dönüşünde Babıâli müteferrikalarından İbrahim Efendi ile konuş-tu. İstanbul'da matbaa kurmayı düşün-düler. Müteferrika İbrahim Efendi «Ve-siletü'ttâba» isimli bir broşür kaleme aldı. Damat İbrahim Paşa'ya sundu. Şeyhülislâmdan bir fetva alındı. Din ki-taplarından başkalarının basılmasına izin verildi. İbrahim Efendi'nin Sultan Selim'deki evinde matbaa araçları ha-zırlandı ve ilk defa olarak «Sihah Cev-heri» tercümesi, «Vankulu» sözlüğü ba-sıldı. İşte böylece batı medeniyetinin bir ürünü memleketimize girmiş oldu.

Muharrem'in yedinci günü I. Mahmut Kılıç Alayı tertip etti ve adet üzere Eyüp'e gitti. Aynı gün Saad Abad'ın yakılması mı, yıkılması mı daha uygun olacağı tartışıldı. Aleme karşı yakılma-sının ayıp olacağı düşünüldü. Herkesin üç gün içinde kendi köşkünü yıkması kararlaştı. Dellallar bağırды. Fakat ne kadar ipten kazaktan kurtulmuş varsa Kâğıthane'ye koştı. Bir yağmadır git-ti. Üç gün sonra Saad Abad'da toprak-tan başka bir şey kalmadı. İhtilalciler aklı başında kimseler değildi. Yeniceri baldırı çıplaklarından ibaretti. Eline bayrak alan istediği kapıyı çalıyor, yağ-ma ediyordu. Düzensizlik bir süre git-ti. Hükümet nihayet başta Arnavut Ha-lil olmak üzere zorbaları tepeledi.

Fakat yerinde yellere esen Damat İbrahim Paşa saltanatından da hâlâ İs-tanbul'u güzelleştiren birkaç çeşmeden başka yalnız bir masal kaldı.

«Hayat» 1926

17 MAYIS 2001

Hayat Tarih Mecmua'sı, yıl:15/sayı:10

1. Ekim 1979, s. 17-25.

90 Yıl önce Atina'daki Askeri Ataşemiz Kurmay Yarbay Seyfullah Beyin Adalar Denizi üzerine Lâyihası

Ö tarihte bugünkü durumu görür gibi bütün ihtimal-leri ortaya koyan subayımız II. Abdülhamid'e neler anlatmak istiyordu?

BAHRİ S. NOYAN

ÖZ konusu lâyihası sunmadan ev-vel, Osmanlı İmparatorluğu ile Yu-nanistan arasında uzun, zorlu uğraşıya ve bu devletin oluşumuna, uygun ve yararlı olacağı gerekçesiyle kısaca de-ğinelim:

Osmanlı İmparatorluğunda Rumlar, diğer Hıristiyan unsurlara nazaran da-ha imtiyazlı durumda idiler. Din ve dil özgürlüklerinin yanı sıra köylülere top-rak mülkiyet hakkı tanınmış, Rum tüc-car ve gemicilerine geniş imtiyazlar ve-rilmişti. Venedik Cumhuriyetinden bo-şalan Doğu Akdeniz ticaret alanına, de-niz ticareti ile uğraşan Rum tüccarları sahip olmuştu. Daha sonraları bir ara-lık Doğu Akdeniz ticaret alanı Fransız-ların eline geçmiş, 1789 - 1802 Mısır Se-feri sırasında Osmanlı - İngiliz birleşik donanması Fransız deniz gücünü Doğu Akdeniz'den atmış ve Fransız ticareti-nin burada bıraktığı boşluğu tekrar Rum ticaret gemileri doldurmaya baş-lamıştı. Gün geçtikçe çoğalan Rum ti-

caret gemileri 1816 yılında (600) kadar olmuştu.

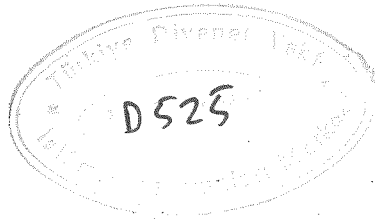
Yunan ayaklanması, 1814 yılında Ode-sa'da Etniki Eterya (Ethniki Hétairia) Rum cemiyetinin kurulmasıyla başla-mış ve ayaklanmanın ilk altı senesi teş-kilâtlanma, hazırlanma ve küçük olay-larla geçmişti. Yunan ayaklanmasının ilk belirtileri ise, Etniki Eterya Rum Ce-miyeti Başkanı Aleksandros Ypsilantis yönetiminde Kasım 1820'de patlak ve-ren (Eflâk - Boğdan) ayaklanmasında görüldü. Rumen ve Bulgarların da yar-dımı sağlanan ayaklanma başarılı ola-mamış ve Rum cemiyeti başkanı Avus-turya'ya sığınmak zorunda kalmıştı. Bu ayaklanma bastırıldığı sırada 12 Şubat 1821'de Mora'da Rumlar başkaldırmış ve kısa zamanda gelişerek Patras pat-riğinin bütün Rumları Türklere karşı savaşa çağırmasıyla, millî ve dinî bir karaktere bürünerek, halk geniş ölçü-de ayaklanmaya katılmıştı. Avaklanma-da parmağı bulunan Etniki Eterya ce-

Bu gün, her iki millet de Batı camiası içinde onlarla beraber, güvenlik ve refah sağlamayı amaç edinmiştir. Bunun için maddi ve manevi güçlerini bir araya getirmek zorundadırlar. İki ülke arasındaki anlaşmazlıklar ikili görüşmelerle adalet ve eşitlik kuralları içerisinde çözümlenecek nevidendir. Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli dış siyaset ilkesidir. Türkiye Cumhuriyeti hiçbir ülkeden arazi talep etmemekte, aksine, barış içinde yaşayarak kalkınma çabasında başarılı olmaya çalışmaktadır.

Bu Seminere katılan sizlerin, bilgili ve anlayışlı kişiler olarak Ege'nin Uluslararası Statüsünü, Türkiye'nin Hak ve Menfaatlerini derinlemesine tahlil edip, karanlık noktaları aydınlatacağımıza, iki ülkenin çıkarlarına en uygun yolu tayin edeceğine inanıyorum. Atatürk ve Venizelos'un kurdukları Türk-Yunan dostluğunun dayandığı prensiplere yeniden ışık tutmakla; günün siyasi, ekonomik ve askeri realitelerini değerlendirmekle; Türkiye ve Yunanistan arasında devamlı karşılıklı güven, işbirliği ve dostluğun planını çizmekle, her iki ülkenin siyasi lider ve halkı için ümit dolu yeni ufuklar açacağımıza güveniyorum. Çalışmalarınızın başarılı olmasını diler, hepinize saygılar sunarım.

Ankara İht. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c:43,

sayı:3-4, yıl:1988, Ankara, s.151-162.

Oniki ada

08.01.1984
MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA İHTİSAP EDİLMİYOR

EGE ADALARININ HUKUKSAL STATÜSÜ

Hüseyin PAZARCI

Giriş: Genel Bakış

Yunanistan'ın 1830'da bağımsızlığını resmen kazanması ile Ege'deki adalar da Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu arasında paylaşılmıştır. Böylece, Batı Ege adalarını oluşturan Eğriboz adası, Kuzey Sporlar ve Kiklad takımadaları Yunanistan'a bırakılırken, doğu Ege adaları ve Girit Osmanlılarda kalmayı sürdürmüşlerdir.

Yirminci yüzyılın başları doğu Ege adalarının fiilen Osmanlıların elinden çıkmasına tanık olmaktadır. 1911-1912 İtalyan Savaşı ile genellikle Oniki Adalar olarak anılan güney-doğu Ege adalarının İtalya tarafından işgal edildiği görülmektedir. 1912-1913 Balkan Savaşı ile de Yunanistan kuzey-doğu Ege adalarını işgal etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ve İtalya arasında imzalanan 1912 Uşi Andlaşması ile İtalya işgal ettiği adalardan çekilmeyi kabul etmekle birlikte Balkan Savaşı çıktıktan sonra işgalini sürdürmüştür. Yunanistan'ın işgal ettiği kuzey-doğu Ege adaları ve Girit adasının geleceği ise ilk önce Osmanlı İmparatorluğu ve Balkan devletleri arasında yapılan 1913 Londra konferansının konusunu oluşturmuştur. 1913 Londra Andlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu Girit adasını Balkan devletlerine bırakmıştır. Kuzey-doğu Ege adalarının geleceği de aynı andlaşma ile Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya ve Almanya'dan oluşan altı Avrupalı devletin vereceği karara bırakılmıştır. Bu andlaşma, yine 1913'te Osmanlı İmparatorluğu ve Yunanistan arasında imzalanan Atina Andlaşması ile teyid edilmiştir. Anılan iki andlaşmaya dayanarak 1914'te toplanan altı Avrupalı devlet kuzey-doğu Ege adalarının Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmasına karar verirken, bütün bu adaların askerden arındırılmış bir statü altına koyulmasını da kararlaştırmışlardır. Büyük devletler bu kararlarını Şubat 1914'te Yunanistan'a ve Osmanlı İmparatorluğu'na resmen bildirmişlerdir.

Anılan karar henüz bir resmîlik kazanmadan Birinci Dünya Savaşı

As a reward for this literary effort, Ömer Efendi was promoted to be one of the six judges (*şâhbe-i iclâ-yi sîte*). Of his further life and death, nothing more is known. It is certain that he ended his days in Bosna-Novi and was buried there. The site of his grave is still pointed out but the tombstone has disappeared.

Ömer Efendi's little book is fairly common in mss. (usually copies of the first printed text); cf. F. Babinger, *GOW*, 277, to which should now be added: Zagreb, South Slav Acad. of Sciences, coll. Babinger, no. 390, 391, as well as no. 631, iv (here called *Ghazawât-nâme-yi Bânâlikâ*). The printer İbrahim Müteferrika [q.v.] revised and corrected Ömer Efendi's narrative (cf. Hanîf-zâde, in Hâdjîdî Khalîfa, no. 14533: *Ghazawât-i diyâr-i Bosna*) and published it under the title *Ahwâl-i ghazawât der Diyâr-i Bosna* (8 + 62 pp., İstanbul 1154; cf. Babinger, *Stambuler Buchwesen im 18. Jahrh.*, Leipzig 1919, 17). On later editions cf. Babinger, *GOW*, 277. The book is also accessible in a rather bad German translation and a not very successful English one, cf. *GOW*, 277.

Bibliography: Safvetbeg Bašagić, *Basijaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Sarajevo 1912, 152; Babinger, *GOW*, 276-7; Mehmed Handžić, *Književni rad bosanski-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo 1934, 39-40; Muḥammad al-Bosnawî (i.e. Mehmed Handžić), *al-Djavarîk al-awwâ fi tarâğim ṣulama' wa-ṣhu'arâ' Bosna*, Cairo 1349, 112; *IA*, art. *Ömer Efendi* (A. Cevat Eren). (F. BABINGER)

ÖMER SEYF ÜL-DİN (Ömer Seyfeddin), late Ottoman and early modern Turkish writer (1884-1920).

A major figure of Turkish fiction, Ömer Seyf ü-Din (modern rendering Seyfeddin or Seyfettin) was a pioneer of realism and the use of the common idiom. A 1903 graduate of the Istanbul War College, he served as an officer, saw action, fell captive, and retired upon his release in 1913. Having published poems, short stories and essays since 1900, he joined his nationalist colleagues 'Ali Džamb and Diyâ (Ziyâ) Gökâlp in Salonica (1911) where they published the influential magazine *Genç Kalemler* ("Young Pens"). From 1914 until his death on 6 March 1920 he lived in Istanbul, where he served as a teacher of literature, editor-in-chief of the journal *Türk Sözi* ("Turkish Speech"), and a member of the Istanbul University Linguistic Research Board.

His 16-volume complete works comprise poetry, essays, children's stories, etc., in addition to fiction. He was not an accomplished poet. His articles and essays, which exerted considerable influence in launching the ideals of nationalism in literature for the benefit of a wider reading public, are concise, lucid and deft. Among his published translations are those of parts of the *Iliad* and *Kalvala*.

His fame rests essentially on his 138 short stories, mostly derived from childhood recollections, military life including combat, and everyday events. Many of them make use of traditional folk tales and legends, often recounting heroic deeds. In some, Ömer Seyf ü-Din criticised entrenched institutions and superstitions. With a progressive spirit, he articulated the prospects offered by the awakening of Turkish nationalism for a better future. He took a stand against Ottomanism, cosmopolitan culture, and imitation of European models. He expressed faith in traditional Turkish culture blended with modernisation. He was one of the earliest among literary pioneers who brought the Anatolian countryside into urban literature. Reacting against the ornate elite poetry and prose of his predecessors, who were influenced by the Arabs and Persians, he wrote for and often about the

common man in an attempt to make literature accessible "to the people."

His major novel, *Efrûz Bey* (1919), is an acerbic satire of the life and times of an opportunistic, quixotic pseudo-intellectual and is the author's most mature and most compelling work of realistic fiction. With several dozen of his well-made short stories, two or three novellas, and *Efruz Bey*, he brought new dimensions to, and earned an enduring place in, the history of Turkish fiction.

Bibliography: Ali Canip Yöntem, *Ömer Seyfettin, hayatı ve eserleri*, İstanbul 1935; O. Spies, *Die türkische Prosaliteratur der Gegenwart*, in *WI*, xxv (1943); Hikmet Dizdaroğlu, *Ömer Seyfettin*, 1964; Yaşar Nabi Nayır, *Ömer Seyfettin, hayatı, sanatı, eserleri*, 1965. (TALAT SAIT HALMAN)

ON İKİ ADA, Turkish rendering of the Dodecanese (Dodekanesos, "Twelve Islands"), the greater part of the Southern Sporades archipelago; they are grouped in a north-west to south-east direction in the south-eastern segment of the Aegean along the Turkish coast. The concept and even the number is somewhat artificial and underwent different interpretations and political expressions in the course of history, hence the relativity of the definition as to how many and which islands constitute this archipelago. The earliest mention seems to occur under the Byzantine emperor Leo III the Isaurian (717-40), when the "Dodecanese or Aigion Pelagos" formed one of his three naval commands. In the later Middle Ages Italian maritime control asserted itself over much of the Aegean, and some of the Dodecanese became a Venetian possession, but others passed under the sway of the Knights of St. John of Jerusalem after their establishment in Rhodes (1310). It was from the latter two powers that Ottoman Turkey seized control of the Dodecanese: those pertaining to the Knights as a result of the conquest of Rhodes in 1522, and those belonging to Venice during the *kaptan paşa* Khayr al-Din Paşa [q.v.] Barbarossa's two campaigns in 1537 and 1538. It was then that twelve islands within this archipelago acquired a special status of "privileged islands" that gave the inhabitants a sense of cohesive identity and firmly established their group as a geopolitical unit; the islands were: Ikaria, Patmos, Leros, Kalymnos, Astipalea, Nisiros, Tilos, Simi, Chalki, Karpathos, Kasos and Meis; this was the result of their voluntary submission and consequent treaty sanctioned by Süleymân I, to be confirmed by a number of later *firmân*s; the mostly Greek and Orthodox islanders had self-rule, against payment of a fixed annual sum (*malîye*). An illustration of the administrative rather than geographical nature of this Ottoman Dodecanese is the fact that the group included Meis (also known as Kastellorizon, Italian Castellosso), an islet by the southern Anatolian coast near Kas to the east of Rhodes, but not Rhodes itself; like Rhodes, Kos too was excluded, although geographically situated in the midst of the group. The islands of Simi, and later Patmos, appear to have constituted the centre of political gravity and representation of the islanders in their dealings with the Porte and eventually also with other powers.

The inhabitants extracted some livelihood from their deforested islands (fruit, olives, wheat, tobacco), but for the most part they depended on the sea: local shipping, fishing, and especially sponge-diving, were their traditional occupations. Their smooth relations with the Porte began to suffer with the appearance of Greek as well as Turkish nationalism in the 19th and early 20th century. Istanbul first tried to cancel the islands' privileged status and, following the consti-

ASIM 1993
150030
ONIKI ADA

of a polyethnic past. Thus, the current geopolitical context of Cyprus remains inseparable from interpretations of its past.

[See also Cyprus. In addition, many of the sites mentioned are the subject of independent entries.]

BIBLIOGRAPHY

- Catling, H. W. *Cypriot Bronzework in the Mycenaean World*. Oxford, 1964. Seminal, well-illustrated analysis of Bronze Age metalwork in Cyprus. Underestimates Levantine influences, and now in need of updating.
- Gjerstad, Einar. *Studies on Prehistoric Cyprus*. Uppsala, 1926.
- Gjerstad, Einar, et al. *The Swedish Cyprus Expedition: Finds and Results of the Excavations in Cyprus, 1927-1931*. 4 vols. Stockholm, 1934-. Indispensable research tool for all pre-Byzantine periods.
- Gjerstad, Einar. *Ages and Days in Cyprus*. Studies in Mediterranean Archaeology, Pocket-book 12. Göteborg, 1980. Candid, firsthand account of the Swedes' mold-breaking investigations in Cyprus. Although no substitute for the *Swedish Cyprus Expedition* volumes, many fieldwork policies and practices are articulated more clearly here.
- Goring, Elizabeth. *A Mischievous Pastime: Digging in Cyprus in the Nineteenth Century*. Edinburgh, 1988. Although this survey of nineteenth-century fieldwork appears as an introductory essay to an exhibition catalogue, it is the most valuable and readable account of that period.
- Karageorghis, Vassos, ed. *Acts of the International Archaeological Symposium, "The Mycenaeans in the Eastern Mediterranean"*. Nicosia, 1972. Now rather dated, but still highly influential studies.
- Karageorghis, Vassos, ed. *Archaeology in Cyprus, 1960-1985*. Nicosia, 1985. Major discoveries and developments from 1935 to 1985, summarized in introductory studies by the outstanding practitioners of the day: Karageorghis, Merrillées, Muhly, Coldstream, and Tatton-Brown. In the absence of a definitive history of archaeology in Cyprus, this provides the best alternative.
- Karageorghis, Vassos, ed. *Acts of the International Archaeological Symposium, "Cyprus between the Orient and the Occident"*. Nicosia, 1986. Comprehensive, international treatment of a perennial theme in Cypriot archaeology. F. G. Maier's contribution, "Kinyras and Agapenor," is an instructive example of the new movement to reassess traditional frameworks.
- Merrillées, R. S. *Introduction to the Bronze Age Archaeology of Cyprus*. Studies in Mediterranean Archaeology, Pocket-book 9. Göteborg, 1978. Thoughtful, outspoken primer for the period that has received a great deal of attention in recent studies in Cypriot archaeology.
- Stanley Price, N. "On Terminology and Models in Cypriote Prehistory." In *Studies Presented in Memory of Porphyrios Dikaios*, edited by Vassos Karageorghis et al., pp. 1-11. Nicosia, 1979. Early attempt to show that the Three-Age system conventionally used to order archaeological data might hinder rather than help understand past developments.

EDGAR PELTENBURG

Ege Adlar, 7

Archaeology in the Aegean Islands

The history of archaeology in the Aegean islands begins in the late nineteenth century. Very little archaeological or scholarly research was carried out in Greece during the centuries of Turkish rule, and work on the islands only began some fifty years after independence was won. The main period of Turkish rule, usually given as 1460-1821, is far more complicated for the islands: Thasos came under Turkish

rule in 1455, Lesbos in 1462, Naxos in 1566, and Melos in 1580, but Rhodes was not conquered by the Turks until 1522, Crete did not become part of the Ottoman empire until 1669 and Aigina not until 1718.

The end of Turkish rule on the islands presents an equally complex picture. The islands of the Cyclades became part of Greece in 1832. The Ionian islands, governed as a British protectorate since 1815, were ceded to Greece in 1864. The islands of Ionia, such as Chios and Samos, and those of the North Aegean, including Thasos, Samothrace, Lemnos, and Lesbos, along with the northernmost part of the country including the Chalkidiki, all became part of Greece in 1913 (the latter as a consequence of the successful Balkan wars that Greece and her Balkan allies fought against the Ottomans in 1912-1913). In 1912, however, the islands of the Dodecanese—principally Rhodes, Kalymnos, Karpathos, and Kos—were given to Italy. Italian rule in the Dodecanese lasted until 1947. This variegated pattern in the recent history of the Aegean islands is reflected in the nature of the archaeological work carried out in the islands.

European knowledge of the Aegean islands was minimal prior to the late nineteenth century. The piles of rubble that had once been the Colossos of Rhodes, toppled by the earthquake of 226 BCE, were finally hauled away by the Arabs, in 653 CE and sold to a Jew from Edessa who needed nine hundred camels to transport all the bronze. In 1103 the Anglo-Saxon merchant Saewulf, on his return from pilgrimage to the recently liberated Holy Land, refers to the islands of Scio (Chios), Meteline (for Mytilene, the chief city of Lesbos), and Tenit (Tenedos) before going on to "the very ancient and famous city of Troy . . ." (Easton, 1991). In 1445, Cyriacus of Ancona visited Mykonos and Delos, giving his impression of the colossal statue of Apollo of the Naxians. Not content simply to describe ancient sculpture, Kenelm Digby, in the seventeenth century, carried off pieces of marble sculpture from Delos for the royal collection of Charles I.

Travelers to Crete in the seventeenth century were given a tour of the labyrinth of Daedalos, actually the remains of the stone quarry of Roman Gortyn/Gortyna. A more serious exploration of the Idaean Cave, the legendary birthplace of the god Zeus, had been carried out by Joseph Goedenhuize in 1590 or 1591, who remarked on the large quantity of broken lamps (of Roman date) in the cave. [See Lamps.] In the late 1830s, the German traveler Ludwig Ross toured the islands of the Aegean. His observations, published in three volumes (1850-1852) provide an account of the islands in the premodern era that is matched in English only by the work of James Theodore Bent, published in 1885. Bent also excavated some forty Early Cycladic graves on the island of Antiparos in 1884, but this does not represent the beginning of archaeological work in the Cyclades. In 1869 the French geologist F. Fouqué discovered remains of a prehistoric town on the southern coast of the island of Thera (actually

The lowest floor has six rooms, each with door and window, on the south side of the court, and four similar ones on the north side with a larger one in the centre. The bays at east and west ends, which in the floors above contain rooms, are here open; each has a shallow brick saucer dome over it. There is a well in the courtyard, under the stone stair leading up to the first floor gallery.

Here (fig. 15), an open gallery runs round north, west and south sides (see fig. 13) with the ivan and four rooms opening off the north side, and two rooms off the west. On the south there are no rooms as the space is occupied by four open booths (now enclosed) giving onto the street, the entrance to the han, the şadirvan, and the staircase up to the mosque. A large room occupies the east end of the building.

The small chamber, possibly a lavatory, opening off the ivan and projecting from the main block of the building, is almost certainly a later addition.

The top floor (fig. 16) is different again: there are five rooms on the north, two on the west, three on the south and one on the east. The whole south-east corner is occupied by the mosque which has a gallery, an oval dome and some most attractive woodwork (fig. 11).

Construction. The external walls, mostly 90 cm. thick, are built in the usual local style, of rough coursed masonry of dark grey-brown stone. Presumably the rather thinner partition walls are the same, but as they are all plastered their construction cannot be seen. All the rooms and galleries are vaulted, some with semicircular barrel-vaults and some with low pointed vaults curving down to the walls. Again, plaster obscures the construction; some vaults are coursed mortared rubble, though some may be brick.

All the arches of the galleries are well built of dressed stone; they vary considerably in span but all are less than a semicircle and spring from square masonry piers. The roof is tiled.

The whole building is still magnificently solid and apparently sound, though somewhat shabby, and it is much to be hoped that it will not be allowed to deteriorate.

Date. Probably an expert in old Turkish buildings would be able to date this building fairly closely, or records of its foundation may exist; the author, however, has no knowledge of these things and can only hazard a guess at the 17 th or 18 th century.

T. T. K. Belleter, 2x1x/113 1965, s. 77-119

RODOS VE 12 ADA'NIN TÜRK HÂKİMİYETİNDEN ÇIKIŞI *

ŞERAFETTİN TURAN

"12 Ada" Tâbiri :

Bizans devrinde bu adalar genel olark *Ege Adaları* diye anılıyordu. Osmanlı İmparatorluğu zamanında *İmroz'dan Meis'e* kadar Anadolu sahillerindeki adalara *Cezâir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları)* adı verildi. Bununla beraber *Rodos'un* merkez olduğu adalar grubu bazı Avrupa kaynaklarında *Güney Sporadlar* adıyla zikrediliyordu. *12 Ada* tâbiri, 1912 İtalyan işgâlinde sonra bu anlama gelen grekçe *Dodeca-nissas'ın*¹ tercümesi olarak ortaya çıktı. Hattâ bir ara arapça bir deyimle *Cezâir-i isnâ-âşer* adı kullanıldı. Bununla, başta *Rodos* olmak üzere onun dışındaki şu 12 ada kasd ediliyordu :

Patmos
Lipsos
Leros
Kilimli (Kalimnos)
İstanköy (Kos, Coö)
Astropalya (Stampalia)
İncirli (Nisyros)
İlyaki (Aleki, Tilos, Piskopi)
Sömbeki (Symi)
Herke (Harkî, Kharki, Calchi)
Kerpe (Karpe, Karpathos, Scarpanto)
Kaşot (Kasos)

Ancak, İtalyanlar tarafından işgâl edilen bu adaların tahliyesi bahis-konusu olunca, buraları da kendi topraklarına katmak üzere harekete geçen Yunanistan, *Dodeca-nissas'a*, *Lipsos* yerine daha kuzeydeki *Nikarya (İcaria)* adasını ve *İstanköy* yerine de doğu uçtaki *Meis*

* 8 Mayıs 1964 te Türk Tarih Kurumu'nda verilen konferansın metni olup gerekli notlar ilâve edilmiştir.

¹ Dodeca = 12, nissas = adalar. Bu tâbir hemen bütün batı dillerine geçmiştir : İtalyanca : Dodecanesso; Fransızca : Dodécânèse; İngilizce: Dodecanese.